

Periodikum-problémák és útkeresés

Nemcsak a folyóiratok száma és jelentősége növekszik évről-évre a tudományos tájékoztatásban, egyidejűleg növekszenek a kezelésükkel kapcsolatos problémák is. A szakirodalomban tallózva látjuk, hogy több irányból is közelítenek a megoldás felé, a könyvtárosok és a kiadók, folyóiratszerkesztők egyaránt foglalkoznak a témával; az UNISIST is javaslatokat tesz a folyóiratnyilvántartás globális megoldására.

A folyóiratokkal kapcsolatos mai nehézségek elemzéseit közül vizsgáljunk meg közelebbről két tanulmányt - az Óceán két oldaláról.

Az angol HANSON szerint régen elmúltak azok az idők, amikor egy tudományos folyóiratcikket egy-két szakember olvasott el és azt esetleg még néhányan idézték. Ma magát a cikket, a benne lévő információkat egyre nagyobb számban gépek dolgozzák fel. Az információk és a bibliográfiai adatok a gépi rendszerben összekerülnek más adatokkal, ezeket esetleg össze is dolgozzák a későbbi felhasználók számára. Ilyen körülmények között minden eltérés a szabványtól, minden apró hiba végtelen nehézségeket okoz. A szabványosítás, amely mindig is kívánatos volt, ma feltétlen szükségé vált.

A szabványok léteznek, de alkalmazásukat a folyóiratokban alig látjuk. Egy ASLIB remlérés világosan megmutatta, mennyire nem élnek a kiadók a szabványokkal és ez milyen következményekkel jár.

Lényegében három csoportot érint az egység hiánya: a folyóiratok szerkesztőit, a használókat és a kettő között álló, közvetítő könyvtárosokat. Ideális helyzetben a szerkesztők oldhatnák meg a problémát, de a helyzet nem ideális. A 168 leggyakrabban idézett folyóiratból 10-10 cikket vetettek össze két szabvánnyal: a folyóiratok kiadására és a bibliográfiai hivatkozásokra vonatkozókkal. A 168 folyóiratból csak 48 alkalmazta az előírt rövidítést a címlapon és egyetlen egy sem közölte a borítón az ugyancsak előírt adatokat /rövidített cím, számozás, lapszám, kiadás helye, ideje stb./. Még rosszabb helyzetet találtak a bibliográfiai hivatkozásokban. A megvizsgált folyóiratoknak még fele sem használta az idézetekben a szabványos folyóiratcím-rövidítéseket, csak 40 közölte rendszeresen az idézett cikk első és utolsó lapszámát. Tovább elemezve a szabvány egyes előírásainak alkalmazását, a talált hibák, hiányosságok jellemzésére elég egyetlen példa: egy ismert folyóiratot 24 különböző rövidítésben idéztek.

Minél inkább terjed a gépesítés, annál nagyobb nehézséget okoz az egység hiánya. Ma még csak kellemetlen bizonytalanságokhoz vezet, de idővel elviselhetetlen lesz. Talán a következő lépés annak vizsgálata lehet, miért nem élnek a szabvánnyal: nem ismerik? vagy nem értenek azzal egyet? vagy a megoldás technikai nehézségekbe ütközik?

Bármilyen is az ok, fel kell tárni és aztán el kell érni a nagyobb egységességet.

A folyóiratok hatalmas száma megköveteli, hogy a feldolgozás költségeit folyamatosan csökkentsük. Az egyik legköltségesebb munka elkerülhető lenne, ha a kiadók nem változtatnák olyan gyakran a folyóiratok címét. A cím legyen egyedi, kezdőbetűk ne szerepeljenek benne. Bőven tárgyalja a számozás, keltezés, kötet, évszám, évfolyamjelzés, lapszámozás, a margó szélesség kérdését. Bár létezik szabvány - az Egyesült Államokban 1967-ben adták ki - azt általában nem ismerik és nem használják a kiadók. Bizottságot kellene felállítani, amelynek feladata lenne a szabvány megismertetése a kiadókkal és ha annak előírásait nem követik, megtorlasként a postai terjesztés jogát kellene elvenni.

De talán nincs is szükség ilyen drasztikus eszközre, ismerve a kiadók, szerkesztők utkeresését. Szűkebb szakterületünk - a dokumentáció, könyvtár, levéltár területén megjelenő folyóiratok kiadói szimpoziumot tartottak az UNESCO székházában 1972 májusában. 55 szerkesztő 29 országból vett részt a tanácskozáson. A megbeszélés utkeresést jelentett a periodikumok fejlesztésére és bibliográfiai ellenőrzésére, a szorosabb együttműködésre és koordinálásra a szaklapok között az információcsere növelése érdekében és a szerzői kivonatok használatának ösztönzésére. Az általános vita során felmerült a szabványosítás kérdése is - ami természetesen a könyvtárosoknak is nagy előnyt jelent a nyilvántartás, feldolgozás, feltárás területén. A tanácskozás többek között javasolta a vonatkozó ISO /International Organization for Standardization = Nemzetközi Szabványügyi Szervezet/ szabványok kiadását egy kis brosúrában, továbbá azt, hogy a kiadók mindig az eredeti forrást idézzék fordításoknál vagy újrakiadásoknál, és végül az ISSN /International Standard Serials Number = Nemzetközi Szabványos Folyóiratszám/ rövidítésének elfogadását, amelyet az ISDS /International Serial Data System = Nemzetközi Periodikum Adatrendszer/ fogalmazott meg az ISO-val együttműködve.

Más szakterület kiadóinak testülete az AEPP /Association of European Engineering Periodicals = Európai Műszaki Folyóiratkiadók Egyesülete/ ugyancsak 1972 májusában Genovában tartotta alakuló ülését. Képviseltette magát az ICSU-AB /International Council of Scientific Unions Abstracting Board = Tudományos Szervezetek Nemzetközi Tanácsa Referáló Irodája/ és az UNESCO is.

Az egyesület jövő céljait tekintve a műszaki folyóiratkiadás főbb problémáinak vitafóruma lesz.

Az ülésen elhangzott érdekesebb téma a modern nyomdai eljárásokkal és azok alkalmazásával foglalkozott. A záróülés a kiadásra kerülő anyagok megszerzésének és válogatásának módszereit tárgyalta meg. Ismertette a lehetséges forrásokat /sajtóközlemények, tudományos intézmények, laphoz tartozó riporterek, "szabad" újságírók stb./ és a megfelelő anyag kiválasztását /olvasói levelek, személyes interjúk stb./.

Kiutat valóban csak az jelentene, ha széles körben megvalósulna az UNISIST program keretében létrehozott ISDS /International Serials

Data System = Nemzetközi Periodikum Adatrendszer/. Nem célunk itt a teljes rendszer ismertetése, röviden a célkitűzései:

a/ minden ország valamennyi szakterületén megjelenő periodikumainak nemzetközi nyilvántartása, a teljes azonosításhoz szükséges összes információval;

b/ ezeknek az információknak hozzáférhetővé tétele mindenki számára;

c/ az érintkezés rendszerének kiépítése a könyvtárak, a másodlagos tájékoztató szolgáltatások, a periodikumok kiadói és a nemzetközi szervezetek között;

d/ bibliográfiai leírások szabványosításának előmozdítása.

A nyilvántartások a közösen megszabott minimális adatelemekből készülnek. Elkészült az ISBDS /International Standard Bibliographical Description for Serials = Nemzetközi Szabványos Bibliográfia Sorozat/ és a rendszer alapját szolgáló ISSN. Az ISSN, azaz a periodikum azonosítására szolgáló 7 jegyű szám elválaszthatatlanul összefügg az un. "kulcscím"-mel. A kulcscím a periodikum címéből készül, összeállítását részletesen szabályozták. A kulcscímek meghatározónak és az azonosításra alkalmasnak kell lennie. Ha a cím ugyan szignifikáns, de több azonos című folyóirat van, további megkülönböztetéssel kell egyedivé tenni /pl. kiadás helye/. A generikus, tul. általános szóval /Journal, Bulletin stb./ kezdődő folyóiratcímeket a kiadó szervezetel összekapcsolva kell egyedivé tenni.

A moszkvai Nemzetközi Tudományos Műszaki Információs Központ gépesített nyilvántartása számára ugyancsak szabályozták a bejelentések formáját.

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy miután a problémát világosan meghatározták, remény van az egész világra kiterjedő egységesítésre.

Faragó Lászlóné

I R O D A L O M

1. Association of European Engineering Periodicals. = Bibliography, Documentation, Terminology, 12.k. 5.sz. 1972.szept. p.254-255.
2. HANSON, C.W.: Conformity to standards in documentation. = Library Association Record, 72.k. 12.sz. 1972. p.233-234.
3. BOSSUAT, M.I. - PELLETIER, M.: International standard bibliographical description for serials /ISBDS/. = IFLA 38th Congress.
4. ROSENBAUM, R.: The international serials data system /ISDS/. = IFLA 38th Congress.
5. PAUL, H.: Serials: Chaos and standardization. = Library Resources and Technical Services, 14.k. 1.sz. 1970. p.19-30.
6. Symposium of editors of documentation, library and archives journals. = Bibliography, Documentation, Terminology, 12.k. 4.sz. 1972.jul. p.161-162.